

Mežos ir milzīgas vērtības. Nekoksnes produktu potenciāls

Avoti: Rietumeiropas informācijas vietnes, LMĪA Konfederācija

Reizēm šķiet, ka koku dēļ mēs neredzam mežu... Mežos aug ne tikai koksne, bet ir arī produkti, kuru vērtība naudas izteiksmē ir daudzu desmitu miljardu vērtībā. Tā kā šīs preces netiek reģistrētas oficiālajā tirdzniecības statistikā, to ekonomiskā vērtība paliek ārpus mūsu uzmanības. Rezultātā netiek izmantotas iespējas risināt sociālās problēmas un gūt panākumus cīņā pret nabadzību pasaulē.

Romas impērijā muitas nodokļi par garšvielām, jo īpaši melnajiem pipariem, veidoja gandrīz trešdaļu no impērijas gada ienākumiem. Savukārt vēlīnajos viduslaikos Eiropas centieni atteikties no starpniekiem un monopolizēt garšvielu tirdzniecību noveda pie kolonizācijas aktivitātēm Āfrikā un Āzijā. Vēsturiski ar koksni nesaistītiem meža produktiem bieži ir bijusi būtiska loma pasaules ekonomikā.

Tomēr mūsdienās, kad oficiālajā tirdzniecības statistikā tiek reģistrēta mežu vērtība, ar koksni nesaistītie meža produkti netiek ņemti vērā. Tas attiecas gan uz Eiropu, gan pasaules mērogā. Šos produktus bieži neiekļauj meža pievienotajā vērtībā pat neraugoties uz to, ka šie produkti veido lielu apjomu daudzu valstu ekonomikā. Šajā sarakstā var ietvert ļoti daudz ko – sākot no ārstniecības augiem un ēdamiem kukaiņiem līdz riekstiem, ogām, garšaugiem un arī tādiem materiāliem kā bambuss un latekss.

ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācija (FAO) rēķina, ka ikgadējie ražotāju ienākumi no produktiem, kas nav koksnes produkti, ir 88 miljardi ASV dolāru. Ja pieskaita pievienoto vērtību, ko rada pārstrāde un citi vērtības ķēdes posmi, šo produktu vērtība sasniedz triljonus dolāru.

Nekoksnes produktu specifika

Pašlaik oficiālajā tirdzniecības statistikā parādās tikai ļoti neliels skaits ar koksni nesaistītu produktu veidu. Tie ir kafija, kakao, kaučuks, vaniļa, avokado un banāni, - tas viss tiek uzskatīts par lauksaimniecības kultūrām. Pētnieki uzskata, ka pasaulē tiek tirgoti

desmitiem tūkstošu dažādu ar koksni nesaistītu produktu, kas nav iekļauti oficiālajā statistikā. Tomēr ekonomiski nozīmīgu produktu skaits ir daudz mazāks.

Vienā pētījumā tika novērtēts, ka pašlaik ar koksni nesaistītus produktus izmanto no 3,5 līdz 5,8 miljardiem cilvēku. Aptuveni puse no šiem lietotājiem dzīvo lauku apvidos pasaules dienvidos, bet otra puse - pilsētās un pasaules ziemeļos. Pētnieki ir aprēķinājuši, ka subtropu un tropu valstīs aptuveni 28 % lauku mājsaimniecību ienākumu veido ar koksni nesaistīti produkti.

Kā norāda Kopenhāgenas Universitātes zinātnieki, tas ir labs iemesls, lai pasaules tirdzniecības uzskaitē sāktu iekļaut tādus meža produktus kā žeņšeņu, *št* (*vitellaria paradoxa*) riekstus, *akai* ogas, baobabus, akāciju sveķus un daudz ko citu

“Uzskatām, ka starptautiskā līmenī tiek tirgoti aptuveni 30 000 dažādu meža nekoksnes produktu, bet tikai mazāk nekā piecdesmit no tiem pašlaik ir preču kods. Mēs runājam par precēm, kuru vērtība ir milzīgas naudas summas un kuras netiek reģistrētas oficiālajā statistikā - un tāpēc nav redzamas. Tas nozīmē, ka valstis un kopienas, kas piegādā šīs preces, no tām nepietiekami nopelna, daļēji tāpēc, ka netiek investēts vietējos pārstrādes uzņēmumos,” uzsver bioekonomikas pētnieks Karstens Smits-Hols. “Tā kā mēs nepietiekami novērtējam šo preču nozīmi, mēs neizmantojam acīmredzamas iespējas apkarot nabadzību. Tās ir preces, kas lielā pasaules daļā, jo īpaši valstīs ar zemiem un vidējiem ienākumiem, būtiski veicina pārtiku nodrošinājumu, veselību un nodarbinātību.”

ASV Lauksaimniecības departamenta speciālisti ir uzrakstījuši komentāru *žurnālā Forest Policy and Economics*, kurā viņi vērš uzmanību lielajam un vēl neizmantotajam potenciālam.

Pievienotā vērtība

Ir daudz vērtīgu produktu piemēru, kas netiek reģistrēti, bet tiek tirgoti neoficiālajos tirgos. Viens no tiem ir kāpuru sēne (*Ophiocordyceps sinensis*) - sēne, kas inficē un pēc tam izaug no mumificētiem kāpuriem. Tibetas plakankalnē un Himalajos cilvēki izmanto katru izdevību vākt ārstniecisko sēni, ko dēvē par *yartsa gunbu* - to dēvē arī par Himalaju viagru.

Vērtības ķēdes ir “neredzamas”

Daudzus ar koksni nesaistītus produktus savāc sīksaimnieki laukos noteiktos gadalaikos, piemēram, laikā kad viņi nestrādā laukos. Šajā laikā zemnieki dodas mežā, lai ievāktu ražu. Tas padara ražošanu relatīvi slēptu. Parasti sīksaimnieki pēc tam dodas uz ciematu un pārdod produkciju vietējam tirgotājam. Tirgotājs preces iekrauj kravas automašīnā un tās tiek nogādātas vairumtirgotājiem, kuri bieži vien eksportē šos produktus neapstrādātus tālāk uz citām valstīm. Tomēr arī šīs garās loģistikas un vērtības ķēdes ir visādā ziņā “neredzamas.”

Īpaši, reti sastopami graudi tiek eksportēti uz Ķīnu, kur tos pārdod kā afrodisiaku un tradicionālo medicīnu. Šo produktu var pārdot par aptuveni 11 500 eiro kilogramā. Tāda veidā, realizējot meža produktus, ir iespējams apkarot nabadzību un palīdzēt pārveidot vietējās kopienas. Tas nozīmē, ka cilvēki var sūtīt savus bērnus uz labākām skolām un būvēt jaunas mājas. Taču, tā kā šī tirdzniecība netiek reģistrēta, vietējās kopienas nesaņem no šiem produktiem to, ko tās varētu saņemt. Tas, ka šādi produkti nav iekļauti oficiālajos tirdzniecības pārskatos, nozīmē to ignoranci būtiskās jomās:

Piešķirot līdzekļus rūpniecības un jaunu tehnoloģiju attīstībai, šiem produktiem nepiešķir prioritāti. Tas nozīmē, ka daudzas valstis nesaņem milzīgas naudas summas, kas saistītas ar attiecīgā produkta pārstrādi valstī, kurā tiek ievāktas izejvielas. Pārstrāde ir tā vieta, kur produktam patiešām tiek pievienota vērtība.

Vēl būtiskas sekas ir tās, ka, izstrādājot politiku dabas resursu apsaimniekošanai, netiek ņemti vērā ar koksni nesaistīti produkti. Oficiālie reģistri varētu kalpot arī bioloģiskās daudzveidības kontrolei. Daudzi no šiem produktiem ir iekļauti dažādos sarkanajos sarakstos, jo tiek uzskatīts, ka tie tiek pārmērīgi izmantoti. Šādos gadījumos var būt nepieciešami ieguldījumi, lai izstrādātu īpašas audzēšanas tehnoloģijas, nevis ievāktu tos savvaļā. Taču, ja investori un lēmumu pieņēmēji neapzinās produkta nozīmi, nauda nonāk citur.

Produkts kā labklājības garants

Pēc pētnieku domām, viens no šķēršļiem, kas šobrīd kavē ar koksni nesaistītu produktu iekļaušanu tirdzniecības pārskatos, ir pārāk lielais produktu skaits.

Šī riekstu eļļa ir izplatīta sastāvdaļa ķermeņa kopšanas līdzekļos, to izmanto arī šokolādē un citos produktos. Šī rieksti ir piemērs ar koksni nesaistītam mežsaimniecības produktam, kam ir svarīga nozīme Rietumāfrikas lauku kopienās.

“Šī rieksti neļauj cilvēkiem Gānā, Burkinafaso un citās vietās vēl dziļāk ieslīgt nabadzībā. Pieprasījums pēc tiem pasaulē ir pieaudzis, tā veicinot vietējos ienākumus un nodrošinot cilvēkiem “drošības spilvenu”, ja, piemēram, viņiem nozog ganāmpulku vai ģimenē pēkšņi notiek kāds negadījums. Šādā situācijā daudzi dodas ievākt riekstus, lai risinātu negaidītas ienākumu problēmas,” skaidro pētnieks K.Smits-Hals.

Pētnieku un valsts aģentūru vidū valda vispārējs uzskats, ka ir pārāk daudz produktu, kas “jāpārvalda”. Taču, ja uzskaitītu valstī ekonomiski svarīgos produktus, kurus tirgo lielos daudzumos, sarakstu varētu saīsināt no, piemēram, 2000 pozīcijām līdz, iespējams, tikai piecpadsmit. Tas ļauj cilvēkiem saprast par kurām sugām interesēties un kur izdevīgāk koncentrēt pētniecības aktivitātes un tehnoloģiskos ieguldījumus. Īpaši svarīgi tas ir attiecībā uz audzēšanas metožu izstrādi.

Turklāt pētnieki iesaka izveidot sistemātisku datu vākšanu vietējā, valsts un pasaules līmenī par tirgotajiem apjomiem un cenām. Tiek norādīts, ka šim nolūkam jau ir izstrādāti rīki, kurus varētu padarīt pieejamākus.

“Mums šeit ir milzīgs neizmantots potenciāls, kas var palīdzēt risināt galējas nabadzības problēmu un vienlaikus saglabāt dabu un bioloģisko daudzveidību. Taču tam ir jāpaplašina mūsu redzesloks, ne tikai jāturpina tradicionāli koncentrēties uz koksni kā vienīgo svarīgo meža resursu,” – uzskata bioekonomikas pētnieks K.Smits-Halls.